

УДК 371.14

Слюсаренко Н.В., Сліпич Ю.В.*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ГЕНДЕРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Статтю присвячено огляду світового та вітчизняного досвіду професійного розвитку педагогів і проблемам гендерних диференціацій педагогічних працівників.

Ключові слова: гендерні диференціації, професійний розвиток педагогів, фемінізація освіти.

Професійний розвиток педагогів перебуває у безпосередньому зв'язку з проблемами гендерної диференціації. Останню зазвичай трактують як «спосіб соціальної класифікації суспільства, за якого враховуються біологічні й соціальні відмінності між жінками і чоловіками, наділені різним соціальним значенням» [1, с. 84].

Сучасність ставить питання перед світовим суспільством стосовно місця гендерних диференціацій у процесі професійного розвитку педагогів. У багатьох частинах світу, особливо в країнах, які стикаються зі структурними змінами в галузі освіти та зменшенням фінансування освітніх послуг, сьогодні спостерігається збільшення інтересу до викладацького складу, особливо з позиції оптимізації його розвитку.

Практика розподілу гендерних позицій під час вибору педагогічної спеціальності ілюструє повсюдний процес фемінізації освіти. Вивчення проблеми гендерного співвідношення педагогів у навчальних закладах підіймає на поверхню такі аспекти: тривалість перебування чоловіків і жінок на певних посадах; різниця мотивації викладацької діяльності; значення розташування місця роботи або навчання для чоловіків і жінок; можливість кар'єрного зростання та отримання винагороди за певні досягнення тощо. Світовий та вітчизняний досвід ілюструє наявність суто індивідуального вирішення деяких із зазначених вище гендерних аспектів, але більшість із них є загальними для багатьох країн.

Мета статті – ознайомитися зі світовим і вітчизняним досвідом та проаналізувати взаємозв'язок професійного розвитку педагогів з існуючими проблемами гендерних диференціацій педагогічних працівників.

Зазначимо, що гендерні аспекти педагогічної професії вивчалися багатьма зарубіжними та вітчизняними дослідниками (В. Барабанова, М. Бхатті, К. Гейнор, Л. Девіс, Н. Іванова, Е. Кінг, П. Котеча, К. Лінч, С. Рожкова, Е. Тейлор, Т. Хартнетт та ін.). Вони зазначають, що економічний статус жінки – це один із головних індикаторів досягнення гендерної рівності, а робота – один із вирішальних факторів економічного статусу. В більшості країн теоретично жінки мають рівні права з чоловіками стосовно праці, але реально їхню працю оплачують нижче. Крім того в різних куточках світу науковці визначають відмінності між педагогами –маскулінами та фемінінами, які проявляються в домінуванні тих або інших рис на різних освітніх рівнях, у викладанні різних навчальних предметів, у рівні професійної компетентності та ін.

Загальновідомо, що викладання є професією, яка забезпечує роботою багато жінок і чоловіків у всьому світі. Згідно зі статистикою гендерного розподілу педагогів у різних країнах, яку узагальнено К. Гейнор у дослідженні «Ресурси, умови та професійний розвиток вчителів-жінок», науковці виділяють різні аспекти щодо статусу жінок в освітній діяльності:

* © Слюсаренко Н.В., Сліпич Ю.В.*

– викладання – це професія, яка приваблює перш за все жінок. У багатьох країнах світу спостерігається тенденція до зростання кількості жінок у сфері педагогічної діяльності. Це вважається показником її економічної непривабливості для чоловіків, які обирають більш оплачувані професії;

– країни, де зареєстровано низький процент участі жінок у педагогічній діяльності, характеризуються високим рівнем безробіття та входять до списку таких, що розвиваються;

– чоловіки та жінки-педагоги нерівномірно представлені на різних освітніх рівнях. Майже у всіх країнах жінки займають нижчі рівні освітньої системи, тоді як значна кількість чоловіків працюють у вищих навчальних закладах [8].

Наприклад, в Україні в галузі освіти в 1995 та 1999 роках працювало відповідно 73,7% та 74,4% жінок. Разом із тим їхня середньомісячна заробітна плата у відсотках до заробітної плати чоловіків складала лише 57,3 та 70,0. Деяко подібна статистика характерна і для такої галузі економіки України, як наука і наукове обслуговування. Зазначене підтверджують такі показники: питома вага жінок у загальній кількості працівників галузі складала 48,2% та 48,1%; а середньомісячна заробітна плата – 71,9% та 77,7% від заробітної плати чоловіків [4, с. 100]. Таку ситуацію можна пояснити тим, що переважно керівні посади, високі наукові ступені та вчені звання, які дозволяють отримати більшу оплату праці, здобувають саме чоловіки.

Так, на зламі ХХ – ХХІ століть в Україні серед начальників управлінь освіти жінки становили 7,4%, а серед керівного складу Міністерства освіти (включаючи заступників міністра, начальників і заступників начальників управлінь) – 23,5% [4, с. 51]. 1999 року в Україні було 1507 жінок, які мали науковий ступінь (14,7% від загального числа вчених). Мали наукові звання: академіка – 88 жінок (6,2%), член-кореспондента – 42 (8,1%), професора – 620 (11,7%), доцента – 301 (17,4%), старшого наукового співробітника – 406 (17,9%) [там само, с. 108]. А ось показники, опубліковані Головним управлінням статистики у м. Києві в буклеті «Статистика про жінок» (2008 р.) – інформація про науковий потенціал столиці, засвідчує, що в 2007 році кількість жінок – докторів та кандидатів наук – складала відповідно 1045 (21,6%) та 8601 (42,6%) осіб.

Вищезазначене дозволяє констатувати, що жінки зокрема педагоги-практики та науковці-освітянки, сконцентровані переважно на нижньому рівні освітньої системи.

На останньому було наголошено ще на початку 80-х років ХХ століття в повідомленні Міжнародного Офісу Праці (International Labour Office), де зазначено, що незважаючи на присутність жінок у великій кількості, вони сконцентровані переважно внизу освітніх сходів. Це наводить на думку про поширену дискримінацію у практиці просування їх службовими сходами [6, с. 22].

На думку деяких дослідників, такий гендерний розподіл між педагогами не випадковий і має психофізіологічне підґрунтя, що підтверджується функцією жінки, якою її нагородила природа, а саме піклування про дітей.

Крім того стереотипи, які склалися в суспільстві, підштовхують дівчат до виконання відповідної соціальної ролі. Так, сім'я навчає дівчинку виконувати ролі матері та хазяйки дому, школа готує до вибору суто жіночої професії, засоби масової інформації та художня література створюють певні жіночі образи та ідеали, фольклор ознайомлює із традиційною роллю та місцем жінки в суспільстві, тощо [3, с. 42].

Тому кількісна перевага жінок – педагогів початкової освітньої ланки – виглядає дуже природно, і чоловіки не намагаються змінити якісний склад педагогічних працівників. Цьому сприяє й низький економічний статус педагогів такого рівня.

Гендерні перекося проявляються і в участі чоловіків та жінок у викладанні різних навчальних предметів. Жінки-педагоги значно менше представлені в галузі математики, фізики та деяких технічних дисциплінах (столярство, будівництво, технічне проектування, машинобудівництво, креслення, комп'ютерні технології, програмування тощо). Водночас вони домінують у викладанні гуманітарних дисциплін, домоводства, секретарської справи, предметів мистецького напрямку. Дослідники (Р. Міна, К. Лінч та ін.) зауважують, що подібна ситуація є наслідком вибору навчальних предметів у середній школі, коли процентне співвідношення кількості дівчаток у технічних школах та математичних класах становить 10% від загальної кількості учнів і зберігається протягом навчання майбутніх педагогів у вищих спеціалізованих навчальних закладах [8; 9].

Слід також висвітлити ще одну особливість гендерних відмінностей, про яку йдеться у працях К. Гейнор, С. Малфади і яка має місце у практиці роботи педагогів більшості країн світу, зокрема в Центральній Америці, Бразилії та ін., – це часткова зайнятість жінок-педагогів. Сучасність надає чоловікам і жінкам рівні права у поєднанні роботи та домашніх обов'язків. Водночас на практиці домогосподарство (догляд за чоловіком, дітьми, обслуговування членів родини, підтримання житла тощо) та виховання власних дітей традиційно залишається прерогативою жінок. Тому дуже часто вони вимушені працювати на неповну ставку. Наслідки цього проявляються в низькій оплаті праці, недостатньому рівні професійної компетентності та мотивації професійного зростання. Як правило, такі працівники мають тимчасові посади, недостатній авторитет у педагогічному колективі [7; 10].

Що стосується керівництва навчальних закладів, то дослідники С. Малфада, С. Перез, Е. Тейлор, А. Хопкінс у всьому світі спостерігають значно більшу кількість керівників-жінок на початковій ланці освіти, тоді як чоловіки представлені переажно у керівництві середніми і вищими навчальними закладами. Подібна ситуація викликала негативні відгуки Л.Девіса та К.Гунавардена, які вимушені констатувати неврахування педагогічними інститутами та університетами гендерної різниці під час навчання студентів та підтримання ними стереотипу, що адміністративні посади повинні займати лише чоловіки [5].

Науковці також зазначають, що в усьому світі ситуація гендерного розподілу післядипломного навчання мало чим відрізняється від позиції вищих навчальних закладів. Не викликає сумніву той факт, що виконання сімейних обов'язків обмежує вільний час жінок і створює певні труднощі для підвищення свого професійного рівня у позаробочий час. Тому можливість відвідувати курси підвищення кваліфікації за межами навчального закладу, а особливо в інших регіонах або країнах, є перевагою викладачів-чоловіків. До того ж більшість програм не враховує особливі жіночі потреби у балансуванні як репродуктивних, так і продуктивних ролей. У деяких країнах, наприклад у Південній Африці, вчителі повинні навчатися не менше восьми років, аби досягти наступного рівня кваліфікації. На практиці така стратегія дискримінує жінок-учителів та стримує їхній природний інстинкт створення сім'ї та народження дітей у репродуктивному віці [8, с. 32].

Слід зазначити, що згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО щодо статусу вчителів необхідно знаходити можливості для подальшого навчання та професійного розвитку

педагогів незалежно від їхньої гендерної приналежності та створювати умови для більш активної участі в цьому процесі жінок. Необхідно так спланувати час і тривалість подальшого навчання, щоб жінкам було зручно відвідувати курси підвищення кваліфікації. У будь-якому випадку врахування гендерних диференціацій протягом усього періоду професійного розвитку педагогів, зокрема в період роботи в навчальному закладі, є необхідною умовою для розвитку стратегічної спрямованості на рівність можливостей жінок і чоловіків у процесі професійного становлення [там само].

У той же час С. Рожкова, Л. Ожигова, Л. Семенова та інші зазначають, що педагоги є носіями певних гендерних стереотипів, які впливають як на процес навчання, так і на процес власного професійного розвитку.

Розглядаючи особливості педагогічної культури вчителів – чоловіків і жінок, С. Рожкова виокремила гендерні розбіжності, які проявляються на рівні компетенцій. Науковець вважає, що для вчителів-жінок характерним є таке: виконання традиційних гендерних ролей у сім'ї; досить широке коло соціально-культурних інтересів, причому знання можуть мати несистемний, поверховий характер; зміщення акцентів від професійної діяльності до особистих взаємин із колегами й умов праці; орієнтація на міжособистий спосіб самоактуалізації за рахунок інших форм реалізації свого потенціалу; більш яскраво виражена психологічна нестійкість і емоційна збудливість, розвиненіша комунікативна компетенція порівнянно з чоловіками-колегами [2].

Водночас до особливостей педагогічної культури вчителів-чоловіків належать: відчуття внутрішнього конфлікту через невдоволення своїм соціальним станом, умовами праці, перспективами професійного росту й необхідністю виконання традиційних гендерних ролей у сім'ї; переважання значущості професійно-дослідницької компетенції у структурі педагогічної культури, через що володіння глибокими знаннями з певної дисципліни сприймається як основний показник професійної майстерності; націленість на трансляцію своєї життєвої позиції в умовах спільної з учнями діяльності, а не через «вербальну мораль»; дещо нижчий рівень толерантності в соціальному, особистому і міжкультурному плані; більш виражений консерватизм у гендерних і національних питаннях; схильність до дослідницької діяльності, ухвалення нестандартних рішень; менш розвинена комунікативна компетенція порівнянно з жінками-колегами за рахунок переважання зорово-просторового сприйняття світу [там само].

Вищезазначене підтверджує гендерну орієнтацію жінок на роль, яка їм соціально передбачена – турботу та опікування дітьми, домогосподарство. Чоловіки ж спрямовані на технічно-промислові види діяльності та адміністративно-керівні посади, які передбачають більше економічних можливостей та кар'єрне зростання.

Ураховуючи той факт, що професійна діяльність особистості неодмінно пов'язана з її професійним розвитком, гендерні розбіжності, на нашу думку, неминуче проявлятимуться і стосовно надання педагогами пріоритетів тим чи іншим формам, методам і засобам професійного зростання. Тому всі вищезазначені аспекти гендерних диференціацій педагогів навчальних закладів різних освітніх рівнів, як доводить проведене дослідження, підкреслюють необхідність урахування соціальних і психофізіологічних особливостей чоловіків та жінок при загальному плануванні їхнього професійного розвитку. Це зокрема:

– розробка гендерної стратегії щодо залучення чоловіків до викладацької діяльності, зокрема і на початковій ланці освіти;

- збільшення кількості жінок, які викладатимуть технічні предмети;
- спрямування жінок-педагогів на оволодіння сучасними технічними засобами навчання;
- організація якомога більш ефективної системи неформальної та інформальної освіти педагогів передусім для жінок, які часто не мають змоги надовго покидати власні домівки. З цією метою реалізація вимоги провідних фахівців та науковців – навчання на роботі;
- матеріальне заохочення жінок, які прагнуть підвищувати власний професійний рівень;
- залучення педагогів, зокрема жінок, до короткотривалих, але частих (не менш ніж 1-2 рази на рік) курсів підвищення кваліфікації, конференцій, семінарів-практикумів, майстер-класів тощо;
- організація для педагогів-чоловіків, особливо тих, які працюють у початковій ланці освіти, додаткових курсів або консультацій із питань вікової психології, фізіології та педагогіки;
- створення атмосфери взаєморозуміння педагогами гендерних особливостей протилежної статі з метою ефективного впливу на особистісний розвиток вихованців;
- збільшення кількості жінок на керівних освітянських посадах;
- вивчення гендерних особливостей педагогів керівниками навчальних закладів задля створення дійової системи професійного розвитку в певному навчальному закладі тощо.

Таким чином, ознайомлення зі світовим та вітчизняним досвідом гендерних диференціацій у процесі викладання та професійного розвитку педагогів дає змогу констатувати, що кожна країна має власну гендерну політику. Водночас чимало проблем є спільними для багатьох країн, зокрема й для України. Вирішення цих проблем безпосередньо пов'язане з необхідністю врахування гендерних особливостей педагогів під час планування та організації заходів з підвищення їхньої кваліфікації. Зазначене може стати предметом подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення : [словник] / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
2. Рожкова С. В. Гендерные особенности педагогической культуры учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Светлана Владимировна Рожкова. – Ростов н/Д, 2006. – 212 с.
3. Слюсаренко Н.В. Гендерний підхід до організації навчально-виховного процесу сучасної школи: [навч.-метод. посіб.] / Н.В.Слюсаренко. – Херсон: РІПО, 2010. – 158 с.
4. Україна. П'ять років після Пекіну : [звіт про виконання в Україні положень Пекінської декларації та Платформи дій, схвалених Четвертою Всесвітньою конференцією із становища жінок (1995-2000)]. – К. : ЛОГОС, 2001. – 111 с.
5. Davies L . Women and men in educational management: an international inquiry : [H E P Research Report N o. 95] / L .Davies, C.Gunawardena. – Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning, 1992. – 97 p.
6. Employment and conditions of work for teachers : [report] / International Labour Office. – Geneva, 1981. – P. 22.
7. Gaynor C. The status of women teachers in Southern Africa / C.Gaynor. – Geneva, 1990. – P. 37. (Sectoral Activities Programme 4.5 / International Labour Organization).

8. Gaynor C. The supply, condition and professional development of women teachers / Catherine Gaynor. – Paris: UNESCO, International Institute for Education Planning, 1997. – 71 p.
9. Lynch K. The problems of women teachers in technical and vocational education in Kenya, Tanzania, and Zambia: An exploratory report / K.Lynch. – Geneva, 1990. – P. 35. (Sectoral Activities Programme 4.4 / International Labour Organization).
10. Mafalda S. M. La Situation de las Mujeres Docentes en Centroamerica : Hacia la Igualdad de Oportunidades Y de Trato / Sibille Martina Mafalda. – Geneva. 1994. – P. 68. (Sectoral Activities Programme 4.23 / International Labour Organization).

Слюсаренко Н.В., Слипич Ю.В.

ПРОФЕСИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ: МИРОВОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ
ГЕНДЕРНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ

Статья посвящена обзору мирового и отечественного опыта профессионального развития педагогов и проблемам гендерных дифференциаций педагогических работников.

Ключевые слова: гендерные дифференциации, профессиональное развитие педагогов, феминизация образования.

Slusarenko N.V., Slipich I.V.

TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT: THE WORLD AND HOME EXPERIENCE
OF GENDER DIFFERENTIATION.

The article is devoted to the review of the world and home experience of the teachers' professional development and to the problems of pedagogues' gender differentiations.

Key words: gender differentiations, teachers' professional development, feminization of the education.

УДК 378.14

Степанюк А.В.*

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ
В МЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Окреслено можливості та доцільність використання комп'ютерних засобів навчання в методичній підготовці майбутніх учителів біології, що обумовлені необхідністю підвищення якості освіти та її інформатизації. Розкрито методика використання комп'ютерного тестування в процесі вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання біології» та навчально-методичного комплексу, розробленого в системі Moodle.

Ключові слова: комп'ютерні засоби навчання, подготовка вчителів біології, комп'ютерне тестування, методика навчання біології.

Упровадження міжнародних стандартів освіти та компетенцій професійної підготовки фахівців актуалізує проблему якості освіти майбутніх учителів. Крім того характерною рисою нинішнього українського суспільства є його глобальна інформатизація. Сучасний ринок праці потребує висококваліфікованих працівників в обраній сфері професійної діяльності, здатних до гнучкого реагування на зміни її умов, самостійного прийняття рішень щодо вибору напрямку подальшого професійного зростання, вільної організації діяльності в умовах інформаційного суспільства, базисом якого є інформатизація освіти. Сфера освіти у своїх цільових орієнтирах і змісті

* © Степанюк А.В.*